

*Tożsamość etniczna
w wielokulturowym
społeczeństwie*

*Człowiek zawsze pozostaje zniewolony w
kręgu swego języka*

Wilhelm von Humboldt

Polska diaspora

Poza granicami Polski żyje **15-16 milionów** osób polskiego pochodzenia (MSZ). Oznaczałoby to, że co trzeci Polak (ściślej – co trzecia osoba polskiego pochodzenia) żyje na emigracji!

Liczba emigrantów (osób przebywających dłużej za granicą) waha się w okolicach **2 200 000**

Liczebność osób polskiego pochodzenia w krajach UE i kilku wybranych

Państwo	Liczebność Polonii	Uwagi
Szwecja	100 000	Z emigracją zarobkową
Dania	21.052	Ok. 1 000 dzieci
Norwegia	40 000	sezonowo 130-160 000
Islandia	11 000	Ok. 850 - pobyt czasowy

Dzieci polskiej diaspory (kilka liczb)

Nieznana liczba polskich dzieci polskiej diaspory.

1. Kobiety stanowią ok. 40% poakcesyjnych emigrantów z Polski w UE
2. Ok. 67% z nich to kobiety w wieku 17-35 lat
3. Przy ok. 2 milionach poakcesyjnych emigrantów, jeśli przyjmie się współczynnik dzietności 1.3 (niski!), można oczekiwać, że w ciągu najbliższych kilkunastu lat urodzi się za granicą **ponad pół miliona** polskich dzieci.

Polska diaspora w Szwecji

Liczebność Polonii w dniu 31. 12. 2009: 38 986

Przybyło w ciągu roku 1 750

W okresie poakcesyjnym liczba Polaków zamieszkałych w Szwecji wzrosła o ponad 25% (od 28 245 w r. 2004)

Dynamika poakcesyjnej migracji do Szwecji (2003-2007)

Rok	liczba imigrantów	pozostają nadal w Szwecji w 2007
2003	966	898
2004	2380	932
2005	3325	952
2006	6201	964
2007	7317	

Liczba dzieci uczęszczających w Szwecji na lekcje języka polskiego jako ojczystego.

2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
4 167	4 328	4 417	4 863	5 293	5 733

Przyrost w okresie poakcesyjnym: ponad 30%

Według Raportu NUOP na 6160 dzieci uprawnionych tylko 3520 uczęszczało w 2001 r. na lekcje języka polskiego

Wyzwania emigracji

- Konieczność przystosowania do otaczającej rzeczywistości społecznej, kulturowej, systemu wartości.
- **Integracja** (akulturacja), ale nie asymilacja. Potrzeba zachowania przez dziecko kształtowanej w środowisku rodzinnym identyczności kulturowej, **zachowania języka rodziców**, wyniesionego systemu wartości z domu rodzinnego.

Wyzwania emigracji

- Trauma wyjścia dziecka poza krąg rodzinny (środowisko języka ojczystego)
- Typy zachowań, także językowych, dziecka w przedszkolu / szkole

Rola rodziców

- Przekazanie następnemu pokoleniu własnej kultury:
- systemu społecznie utrwalonych zachowań, wierzeń, wartości, norm społecznych, przekazów kulturowych
- Praca nad językiem ojczystym dziecka w rodzinach polskich i mieszanych.
- Rola języka jako nośnika i narzędzia kultury
- Socjalizacja – socjalizacja wtórna

Rola nauczyciela

- Pomoc w budowaniu więzi między uczniami i rodzicami.
- Wykłady dla rodziców i dyskusje na temat dwukulturowości i jej implikacji wychowawczych i społecznych, dwujęzyczności jako bogactwa, a nie obciążenia;

Strategie wychowania bilingwalnego

- **OPAL** (one person one language)
  - Każde z rodziców rozmawia z dzieckiem w swoim języku
  - Rodzice mówią do dziecka w obu językach
- **ML@H** (Minority Language at Home)
  - Język ojczysty tylko w rodzinie. W publicznych miejscach język dominujący. → **Diglosja**
  - Język ojczysty a przedszkole, szkoła?

„Do córki (ponad 4 letniej) zawsze kazde z nas mówiło w ojczystym języku. Ona doskonale to rozpoznawała i zawsze wiedziała, jak do kogo mówić. Raczej nie mówimy do niej po angielsku, a angielski zna świetnie, zawsze mówi do mnie po polsku, a do męża po arabsku. Nawet jeśli rozmowy kiedy rozmawiamy z mężem po angielsku. Nie zabierajcie dziecku szansy. To darmowa nauka 2-3-4 języków, rewelacja”!

Kaskaqba

Język - podstawa tożsamości indywidualnej i grupowej (etnicznej)

- Symboliczne znaczenie języka
- Kulturotwórcza rola języka
- Integralność grupy mniejszościowej
- Lojalność językowa ← pozytywna ocena własnej grupy

Mity bilingwizmu

1. Przyswajanie przez dziecko jednocześnie dwu języków opóźnia proces akwizycji języka.
2. Nie mając wystarczającego kontaktu ani z językiem dziedziczonym ani z językiem dominującym, dziecko nie opanuje w pełni żadnego języka (semilingwizm).
3. Dwujęzyczność wpływa negatywnie na rozwój intelektualny dziecka

.

1. Mit późniejszego przyswajania języka

- 1) Przyswajania przez dziecko dwu języków jednocześnie **nie różni się** ani swoim tempem mechanizmami ani od procesu nabywania jednego języka
- 2) Dwujęzyczność sprzyja rozwojowi intelektualnemu dziecka
- 3) Dwujęzyczność czyni człowieka otwartym na inne kultury, na innych, otwiera inne światy
- 4) Język ojczysty rodziców umacnia **wieź emocjonalną** między rodzicami i dzieckiem, związki z szerszą rodziną.

2. Mit semilingwizmu („półjęzyczności”)

- Opanowanie przez dziecko języka dziedziczonego **ułatwia**, staje się podstawą opanowania języka dominującego. Dziecko w domu rodzinnym buduje podstawy posługiwania się językiem (wiedzę **metalingwistyczną**)
- Nowa wiedza jest zawsze budowana na już przyswojonej. Dotyczy to także języka.
- Dziecko jednocześnie przyswaja gramatykę każdego z obu języków.
- (Socjalizacja pierwotna → socjalizacji wtórna)

3. Mit utrudnień rozwoju intelektualnego

- Do lat 50-ych ub. w. także w nauce pokutowało przekonanie o szkodliwości wczesnego bilingwizmu dla rozwoju intelektualnego dziecka.
- Dokładnie 50 lat temu badania W. E. Lamberta i E. Peal wykazały, że przeciwnie – dzieci dwujęzyczne radzą sobie z testami na inteligencję **wyraźnie lepiej niż dzieci jednojęzyczne.**
- Liczne badania psycholingwistyczne ostatniego półwiecza tezę tę potwierdzają.

3. Mit utrudnień rozwoju intelektualnego

Bilingwizm sprzyja abstrakcyjnemu myśleniu (pojęcie a jego etykieta)

- Wcześnie buduje kompetencję metajęzykową → łatwość opanowania kolejnych języków
- Sprzyja rozwojowi zdolności twórczych dziecka
- - zdolności koncentracji i selekcji informacji
- - elastyczność, pomysłowość, oryginalność.
Otwartość na świat, na „innego” → **akceptacja własnej „inności”**.

3. Mit utrudnień rozwoju intelektualnego

- Wczesny bilingwizm (wiek przedszkolny) daje szereg przewag w rozwoju socjo-kognitywnym dziecka.
- Gorsze wyniki edukacji dzieci imigrantów.
- Pierwotna socjalizacja w rodzinie, kulturalny, społeczny i ekonomiczny kapitał rodziny
- F. Heckmann: *Education and the Integration of Migrants* (Raport Komisji EU 2008)
- Migracja wahadłowa: Niedźwiedzki (problem tożsamości)

Błędne strategie wychowawcze

Strategia „**obłożonej twierdzy**” – zamykanie się w getcie kulturowym i językowym,

Strategia „**ucieczki do przodu**” – odrzucenie języka ojczystego i rodzimego systemu wartości, tradycji kulturowych.

Perspektywa lingwisty

Kontakty językowe

Interferencja języka L2 na język L1

- Fonologia, morfologia, składnia, leksyka

Struktura języka L1 i języka L2: różnice typologiczne

Mechanizmy językowe interferencji L2 na L1 –
restrukturyzacja interferowanego języka L1 i jej granice
(mechanizmy wewnątrzsystemowe, „terapeutyczne”)

Wczesny bilingwizm

Przyswajanie symultaniczne dwu języków

Przyswajanie konsekwentne języka B po języku A

Mowa polskich dzieci w Szwecji

Niepełne przyswojenie języka

Cofanie się języka

Typowe błędy

Mowa dziewięcioletniego dziecka

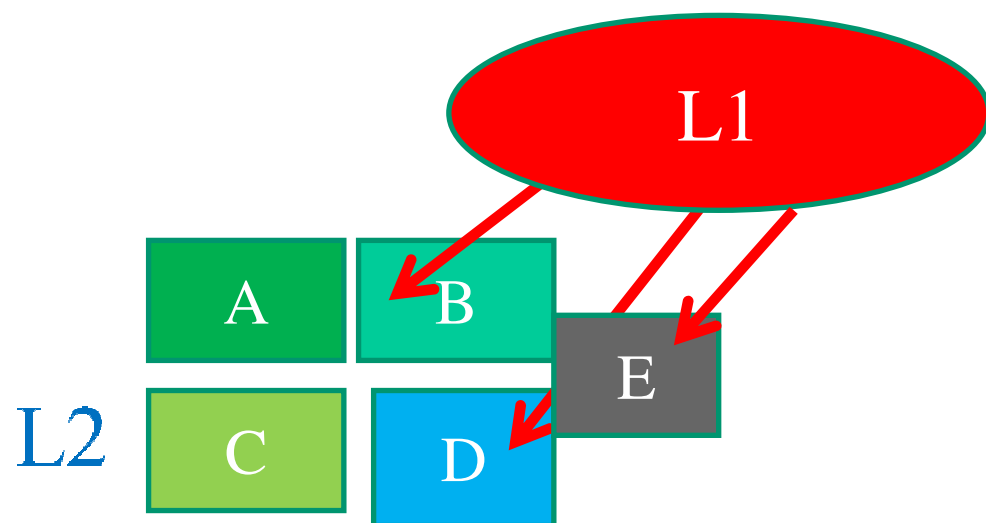
- Świnka poleciała *do tego drugiego Świnka*, *co miała domek od patyczków*; *te dwa ... te dwie Świnki mówili*; *Oni mają dwie pomidori i dwie szklanki*; [Widzę] *jednego chłopaka, jednego dziewczynka*; *chłopak ma niebieska ... niebieskie sweter*; *dziewczynka ma czerwony ... czerwonego ... czerwonego sukienkie*; *dziewczynka ma fioletowego swo... sukienkie a chłopczyk ma czerwonego sweter*;
x – błędny rodzaj gram., x – poprawny r. gr.;
x – inne błędy gramatyczne

Mowa 11-letniego chłopca

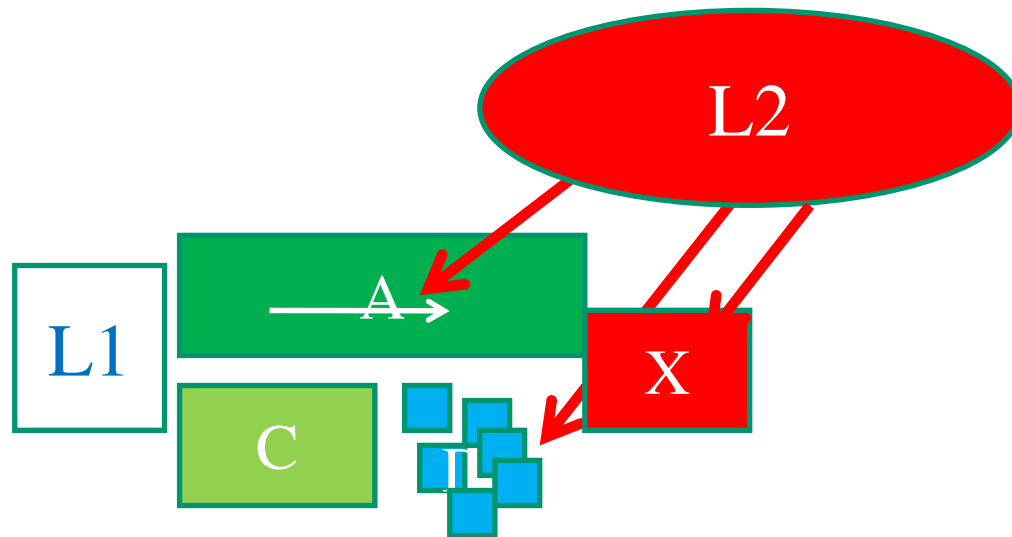
- *Ja mieszkam w serwonym domem. Mój brat ma dzisiaj ból głowy* [har huvudverk]. *Ja idę do religii* [går till kyrkan].
- *W domu mam ja dwadzieścia siedem książki, kumiks książki. To lepsza* [najlepsza] *książka jest „Robotet Rupert”*.
- *A potem był robot framför vatten* [nad wodą] *i jeździli* [jechali] *Nike i Spiro bakom* [za] *robotem i knuffade han i vattnet*

• [78.14; sP]

Przejmowanie przez L1 kategorii gramatycznej L2

Destrukcyjne efekty interferencji L1 na L2

A: ekspansja A w wyniku osłabienia B

D: rozpad kategorii D

E: restrukturyzacja E jako X

System przypadka

(przypadki mocne i przypadki słabe)

mianownik	biernik	dopełniacz
Narzędnik	miejscownik	celownik

Przypadki mocne – przypadki słabe (frekwencja użycia)

Frekwencja użycia przez dorosłych (w mowie)

mian. — 32.4

miejsc. — 7.6

bier. — 29.8

cel. — 4.8

dop. — 19.2

narz. — 4.4

W języku dzieci (2-6 lat; Łuczyński):

mian. — 32.5%

miejsc. — 8.2%

bier. — 31.3%

narz. — 6.2%

dop. — 11.8%

cel. — 1.0%

Ekspansja kategorii A w wyniku osłabienia kategorii B w L1

- **Dopełniacz za celownik**
- *Daj swoją mamę* ‘twojej mamie’ *te korony*
- *Da pieska* ‘pieskowi’ *jedzenie*
- *Ktoś pomaga jego* ‘jemu’
- **Biernik za miejscownik**
- *On widzi pan jeden* ‘pana’ *na drabinę* ‘na drabinie’
- *Idzie w zieloną kurtkę* ‘w zielonej kurtce’
- *W gazetę* ‘w gazecie’ *są wszystkie*

Przebudowa kategorii gramatycznej L1
pod wpływem L2
(fraza przyimkowa za przypadek)

- **Celownik**
- *On wleje mleko do kota* ‘kotu’
- *Daje jedzenie do pieska* ‘pieskowi’
- *Dałem prawie wszystkie do Julii* ‘Julii’
- **Dopełniacz**
- *Syn do Bogdana*
- *fotografia na [...] Maciusia*
- *dom od tego pana*

Zmiana kodu

Świadoma:

a) zmiana rozmówcy – pełne zdania

b) brak terminu – wstawki wyrażen z L2

Trzy dzieci sparka boll [kop*ać* piłkę] *i Bolek sparkade bollen upp i trä* [‘kopn*ał* piłkę na drzewo’]

Widzę dwa dzieci, co szedł, ... går över trotuaren
‘idą po chodniku’

Będziemy mieć taki idrottsdag ‘dzień sportu’

Widzę ja, że oni są na landet [*på landet* ‘na wsi’]

Rodzaj gramatyczny

- *tego pani pies*
- *dwie traktory – dwa korony – dwa dzieci*
- *był długi kolejka, przyszedł ryba*
- *miał jedna lalka i jeden piłka*
- *mam taką misia - taki metalowy rzecz*
- *Pies chyba chce jeść ten ryb*

Inwazja dominującego języka

Rodzajnik (przypadek, gramatyka, słownictwo)

- *Chłopiec widzi kot. I jest na drzewo i nie może na dół. I ten chłopiec wejść i pomagać kota. I później idzie do domu po sznur [...] I później wejdzie do góry po tego kota z tym sznurem, ale ten sznur zepsuł się. I idzie po drabinę. I później z drabinom wejdzie. Wypuści ten kot na dół i później sam nie może zejść, bo ta drabina spada.*

Inwazja dominującego języka

Czas i aspekt

- Czas przyszły dokonany jako *present perfect*:
- *Jest taki duży napad. I bombę rzucą i wybuchną je, ale cały nie wybuchnie. Ale taki pan weźmie bombę i nastawia i później tam idzie do tego baru i wypije piwo. I później zostawi tą małą walizkę.*
- Następstwo czasów:
- *To jak zjedliśmy, to wtedy mama zmywa*
- *On mówił, że on tego nie lubił*

Perspektywa psycholingwisty

- Mono- i bilingwalne przyswajanie języka
- Kognitywne konsekwencje wczesnego bilingwizmu
- Bilingwalna osobowość
- Budowanie własnej tożsamości, w tym tożsamości etnicznej

Kognitywne konsekwencje bilingwizmu

- Abstrakcyjne myślenie (pojęcie a jego etykieta)
  - Synergiczne pojęcia
  - Kompetencja metajęzykowa
  - Rozwój zdolności twórczych
    - Zdolność koncentracji, selekcji informacji nieistotnych w danej chwili
    - Elastyczność myślenia, pomysłowość, oryginalność.
- Otwartość na świat „innego”, akceptacja własnej „inności”.

Wczesny bilingwizm

- Abstrakcyjne myślenie, synergiczne pojęcia
- Kompetencja metajęzykowa → zdolności lingwistyczne
- Wpływ na rozwój intelektualny dziecka:
- rozwój zdolności twórczych
- - zdolność koncentracji i selekcji informacji w danej chwili nieistotnych
- - elastyczność myślenia, pomysłowość, oryginalność. Otwartość na świat, „innego”, akceptacji własnej „inności”.

Polskie dzieci w Szwecji

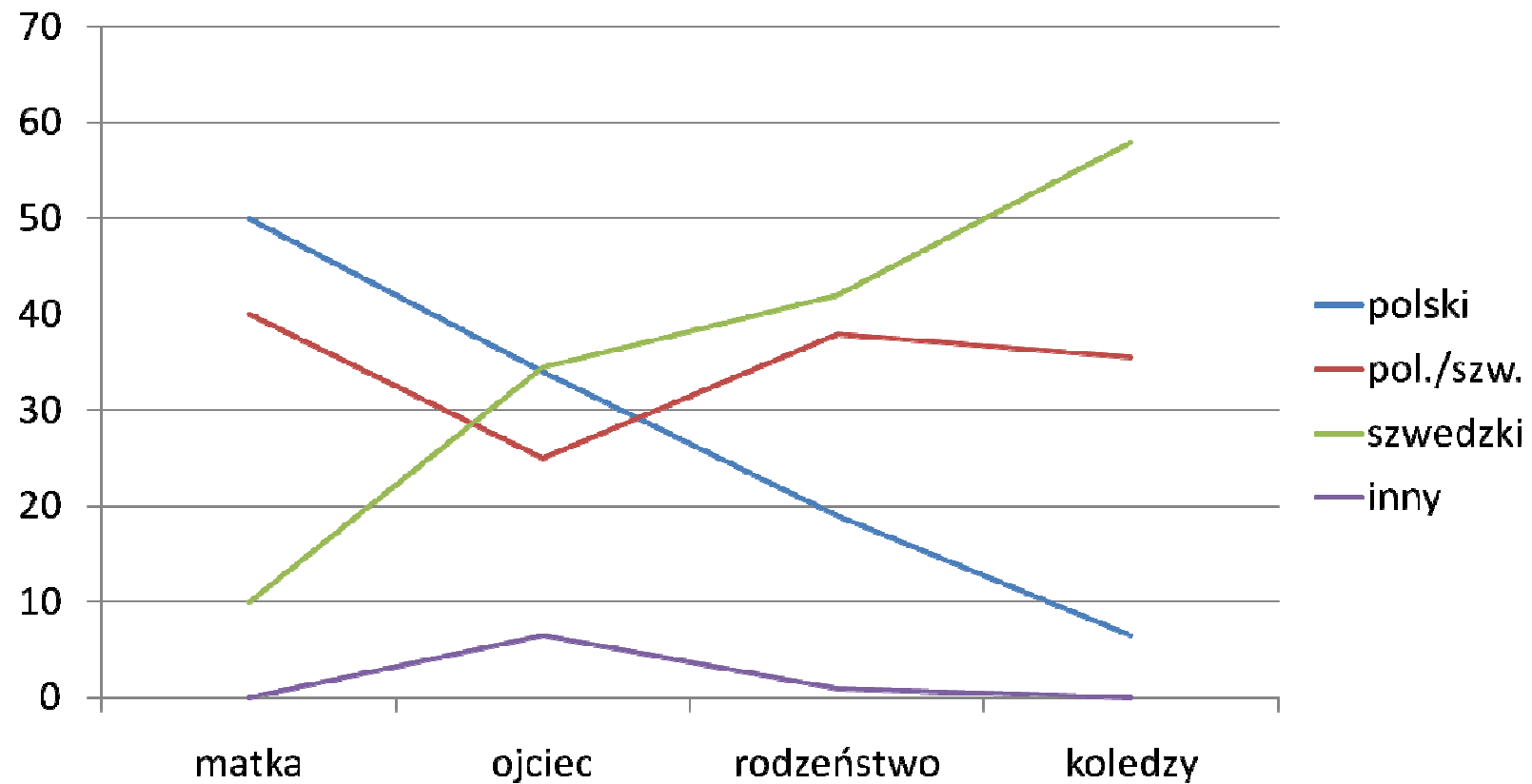
(1989-1992)

Dane liczbowe

- 133 dzieci w wieku 5-15 lat.
- Urodzone w Szwecji 64%, w Polsce 36%
- Dzieci z rodzin polskich - 55%, ok. połowa z nich urodziła się w Polsce.
- Dzieci z małżeństw mieszanych to 45% ogółu.
Grupy wiekowe:
I (5-6 lat) – 21   II (7–9 lat) – 50
III (10–12 lat) – 36   IV (13–15 lat) – 26
- Wykształcenie rodziców – wyższe lub średnie (matki – 85%, ojcowie – 71%)

Język porozumiewania się (%)

Deklarowany język porozumiewania się

Rozmówca	pol	p/s	szw	in
• Matka	50	40	10,0	0
• Ojciec	34	25	34,5	6,5
• Rodzeństwo	19	38	42,0	1,0

- Ojcowie tylko 77 dzieci (58%) są Polakami, ale niemal co trzecie dziecko z **polskiej** rodziny rozmawia z ojcem w **obu** językach.
- Jednocześnie 84 (63%) dzieci deklaruje, że rodzice rozmawiają ze sobą po polsku.
- *Mothertong, Muttersprache, mådersmål*

Język ojczysty rodziców a język porozumiewania się z dziećmi

- Rodziny **polskie**:
- Dzieci urodzone **w Polsce** – polski (80%), oba (20%)
- Dzieci urodzone **w Szwecji** – oba (60%), polski (40%), z kilkuprocentową przewagą polskiego w komunikacji z matką.
- Dzieci w rodzinach **mieszanych**:
  - - z **matką** – oba języki lub polski
  - - z ojcem – szwedzki (śladowo: oba, polski)
- W rozmowach z **rodzeństwem** we wszystkich typach rodzin dominuje **szwedzki** (jako jedyny język, lub obok polskiego)

Preferowany język

- Typowy jest bilingwizm niezbalansowany, z językiem szwedzkim jako dominującym.
- Dla przytłaczającej większości (65,5%) łatwiejszy jest szwedzki; w tym dotyczy to połowy urodzonych w Polsce.
- Jedynie co dwunaste dziecko twierdzi, że łatwiej mu/jej mówić po polsku.
- Co czwarty badany nie dostrzega różnicy w stopniu trudności w posługiwaniu się obu językami.
- Tylko w tej ostatniej grupie mogłoby chodzić o zbalansowany bilingwizm.

Preferowany język

- Rozmowa z rodzicami w miejscach publicznych:
- Tylko po szwedzku - 28,5% (dotyczy to też dzieci urodzonych w Szwecji w polskich rodzinach);
- Dla co piątego dziecka używanie publicznie języka polskiego jest **wstydlive, niewłaściwe**.
- - ok. połowa dzieci (44,5%) – tylko polski.
- W przytłaczającej większości te ostatnie dzieci bywają często w Polsce, często goszczą rodzinę z Polski.

Poczucie narodowe dzieci w Szwecji

- Polskie poczucie narodowe deklaruje ok. 25% (20,5% w wieku szkolnym)
- blisko 50% (46% w wieku szkolnym) uważa się za Szwedów
- nieokreślone (większość) lub podwójne poczucie narodowe deklaruje 30% ogółu badanych.
- Tożsamość hybrydalna, zmienna, ewoluująca

Poczucie narodowe dzieci polskich rodzin w Szwecji

Dzieci urodzone w **Polsce**

- blisko połowa (**42%**) czuje się **Polakami**
- pięcioro (na 36 badanych) nie potrafi określić swojej narodowości

Urodzone w **Szwecji**

- tylko 16% uważa się za Polaka/Polkę,
- **Blisko 40% za Szweda,**

Większość ma podwójne poczucie narodowe lub nie potrafi określić swojej narodowości

Czynniki zachowania poczucia narodowego

- Typ rodziny: rodzina polska – małżeństwo mieszane
- Miejsce urodzenia
- Kontakty z ojczyzną rodziców
- Wyraźna tendencja do samoidentyfikacji jako członka dominującej większości (Szwed); niedookreśloność narodowa znacznej liczby dzieci.
- Oczywisty związek między używanym w rodzinie językiem i tożsamością narodową dziecka
- Decydująca rola języka rozmów z rodzeństwem

Wiek a poczucie narodowe

- **Maleje** z wiekiem procent dzieci o niejasnym poczuciu narodowym
- W najstarszej grupie całkowicie **znika** kategoria dwojga narodowości.
- **Rośnie** procent badanych identyfikujących się jako **Polacy**: $16\% < 19\% < 31\%$; jednocześnie **spada** procent dzieci o **szwedzkim** poczuciu narodowym ($54\% > 42\% > 38\%$).
- Grupa najstarsza to albo młodzież urodzona w Szwecji (58%), albo dzieci urodzone w Polsce, które przybyły wraz z rodzicami do Szwecji w wieku 5-7 lat i przebywały w tym kraju nie mniej niż 8 lat (27%).

Wiek a poczucie narodowe

Analogiczne obserwacje wśród młodzieży polonijnej
Chicago: w najstarszej grupie wiekowej licealistów
dominuje polskie poczucie narodowe

(E. Lipińska, A. Seretny)

Analogiczna tendencja wśród młodzieży elitarnego
liceum w Paryżu: w najstarszej grupie wiekowej bycie
Polakiem staje się przedmiotem dumy – jestem kimś
innym, wyjątkowym

Próba interpretacji

- Wiek dokonywania świadomych wyborów, kształtowania się tożsamości (także etnicznej)
- Uświadomienie sobie własnej kulturowej odrębności, niepełnej przynależności do społeczeństwa szwedzkiego / francuskiego / niemieckiego

Wiek a poczucie narodowe

- **Maleje** z wiekiem procent dzieci o niejasnym poczuciu narodowym; w najstarszej grupie całkowicie **znika** kategoria dwojga narodowości.
- **Rośnie** procent badanych identyfikujących się jako **Polacy**: 16% < 19% < 31%; jednocześnie **spada** procent dzieci o **szwedzkim** poczuciu narodowym (54% > 42% > 38%).

Wiek a poczucie narodowe

W grupie najstarszej młodzieży urodzona w Szwecji **58%** badanych urodziło się w Szwecji

Dalszych **27%** przybyło do Szwecji w wieku od **5-7** roku życia i przebywało tam nie mniej niż 8 lat

(Łącznie **85%** stanowią urodzeni w Szwecji lub przybyli do Szwecji w wieku przedszkolnym).

Próba interpretacji

- Wiek dokonywania świadomych wyborów, kształtowania się tożsamości (także etnicznej)
- Uświadomienie sobie własnej kulturowej odrębności, niepełnej przynależności do społeczeństwa szwedzkiego?

Czynniki zachowania języka i tożsamości narodowej:

- Typ rodziny: rodzina polska – małżeństwo mieszane
- Miejsce urodzenia
- Kontakty z ojczyzną rodziców
- Tendencja do samoidentyfikacji jako członek dominującej większości (Szwed); niedookreśloność narodowa znacznej liczby dzieci.
- Oczywisty związek między używanym w rodzinie językiem i tożsamością narodową dziecka
- Decydująca rola języka rozmów z rodzeństwem

Tożsamość etniczna (kryteria samoidentyfikacji)

- **Natasha:** *Det är ganska enkelt, jag är **Rumän**, simpelt as that. Det finns inget mer utöver det. Och att jag bor i Sverige?!? Vadå för det betyder det inte att jag bli mindre Rumän. /.../ Rumänien är och kommer alltid att vara mitt hem. **Jag är ju inte svensk** så det här är ju inte mitt land, men jag är ju som ändå hemma, fast mer hemma är jag då är med andra invandrare, de liksom fattar det hela. **Jag är som inte hemma men ändå hemma liksom.***
- ***Jag dras mer till invandrare...Jag har mer gemensamt med de.... De liksom förstår mig...de vet själva hur det är du vet... sånt fattar inte svensnar.***

Raport NUOP *Oświata Polonijna w krajach nordyckich* (instrumentalne traktowanie)

Raport *Polskie szkolnictwo w Wielkiej Brytanii: Tradycja i nowoczesność*, 2012